

Η Ελένη Παπαργυρίου, μέσα από δυο εμβληματικές μελέτες του Ρόντρικ Μπίτον (η πρώτη επίκειται από τις εκδόσεις Πατάκη, η δεύτερη κυκλοφορεί ήδη από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης), φωτίζει το βλέμμα του σπουδαίου Βρετανού νεοελληνιστή πάνω σε ιστορικά ζητήματα ελληνοβρετανικών σχέσεων, εθνικής ταυτότητας και ελληνικής λογοτεχνίας.

Μ.Φ.

Η ποίηση της ζωής του

της **ΕΛΕΝΗΣ ΠΑΠΑΡΓΥΡΙΟΥ**

Πώς ο Μπίρον έγινε Βύρων

Για την πλειονότητα των Ελλήνων Βύρωνας είναι δήμος της Αττικής, ταιριαστό όνομα για φροντιστήριο αγγλικών και, επίσης, όνομα κάποιου πεθαμένου θεού. Και κάπως, αμυδρά, στο βάθος, είναι και ποιητής μεγάλος και φιλέλληνας, που πέθανε στο Μεσολόγγι κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Έχουμε δει και το πορτρέτο του Τόμας Φίλιπς που τον δείχνει με αλβανική φορεσιά, μαντίλι στο κεφάλι και ψιλό μουστακάκι, μέχρι παθήσεως αισθητικό.

Για τον Βύρωνα έχουν γραφτεί πλήθος μελετών και βιογραφιών στον αγγλοσαξονικό χώρο, κάποιες από τις οποίες έχουν εκδοθεί κατά καιρούς και στα ελληνικά. Ωστόσο, μέχρι πρότινος δεν υπήρχε ειδική μελέτη για την εμπλοκή του στο ελληνικό ζήτημα. Το σημαντικό αυτό κενό έρχεται να καλύψει το βιβλίο του καθηγητή νεοελληνικών σπουδών στην έδρα Κοραή του King's College London Ρόντρικ Μπίτον, *Ο πόλεμος του Μπίρον* μεταφρασμένο πολύ όμορφα στα ελληνικά από την Κατερίνα Σχινά.

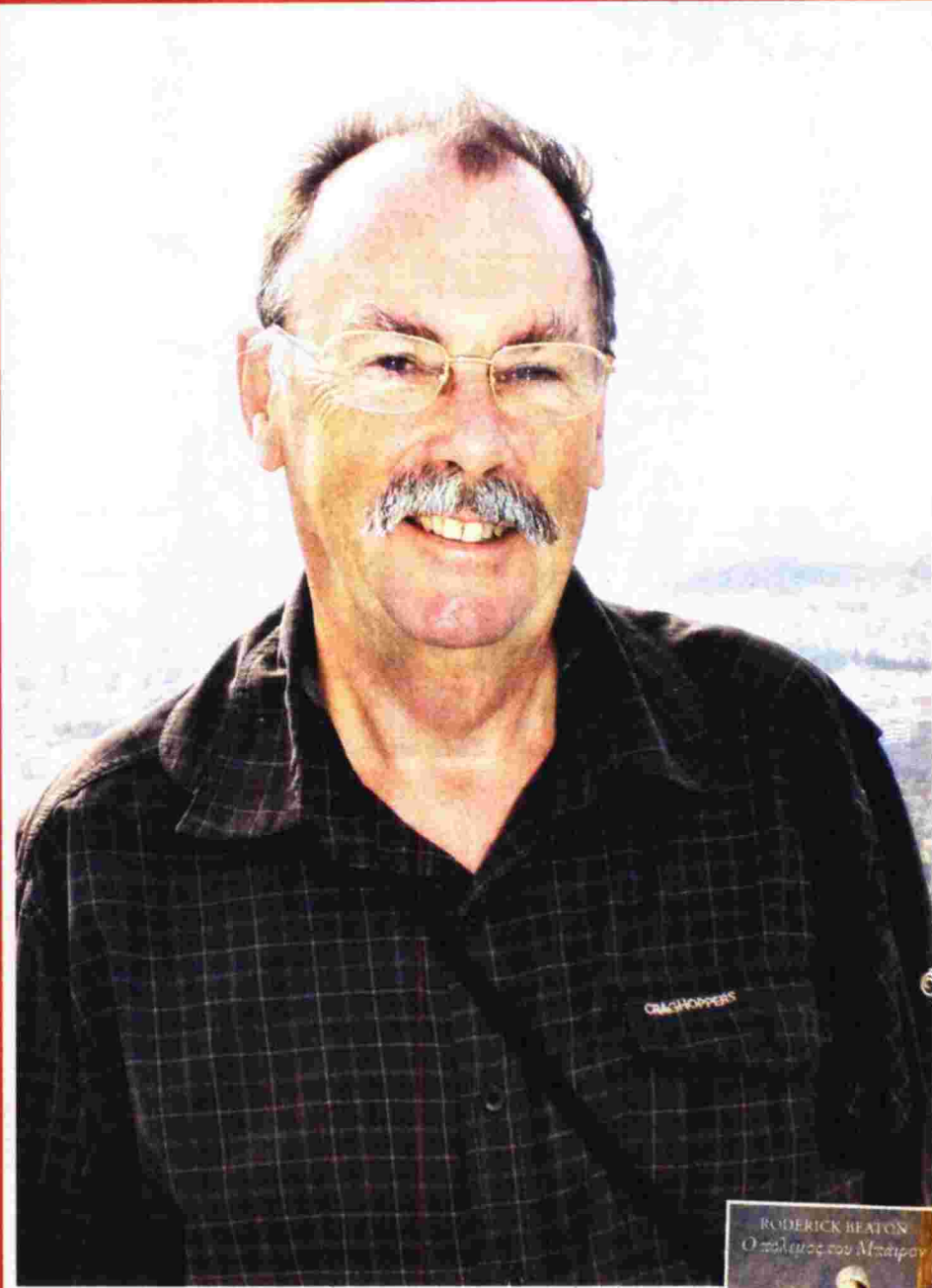
Γιατί ενεπλάκη ο Βύρων με τον Ελληνικό Αγώνα; Ορμώμενος από το ερώτημα αυτό, ο Μπίτον γράφει μια συστηματική μελέτη βασισμένη σε υποδειγματική και εξονυχιστική έρευνα των πηγών, για να καταλήξει ότι η σχέση του ποιητή με την Ελλάδα ήταν ένα κράμα ιδεών ρομαντισμού, περιπέτειας, κλασικής ιδεοληψίας και προσωπικής φιλοδοξίας.

Μια από τις ασύγκριτες αρετές του βιβλίου είναι ότι φέρει την επιστημονική του μέτρα από μια συναρπαστική αφήγηση: παρακολουθούμε τη σχέση του Βύρωνα με το ελληνικό ζήτημα μέσα από μια μυθιστορηματικού τύπου βιογραφία που αναδεικνύει το πρόσωπο ως ήρωα. Ταυτόχρο-

να μας εξηγεί το σκεπτικό του, τις διακυμάνσεις της διάθεσής του, τις παλινδρομήσεις του μέσα στο πολιτικό και πολιτιστικό περιβάλλον των αρχών του δέκατου ένατου αιώνα. Η απόφαση του Βύρωνα να μεταβεί στην Ελλάδα δεν ήταν οριστική και αμετάκλητη. Μοιάζει να είναι ένα διαρκές δίλημμα, μια διαρκής πάλη με τα υπέρ και τα κατά, και ως εκ τούτου φαντάζει πολλές φορές παράλογη και επικίνδυνη.

Το βιβλίο του Μπίτον χωρίζεται σε τρία μέρη, που καλύπτουν τις τρεις φάσεις της ανάμειξης του ποιητή στο ελληνικό ζήτημα. Το πρώτο

μέρος περιγράφει το πρώτο ταξίδι του στην Ελλάδα μεταξύ 1809-1811. Εκεί περιηγείται τις αρχαιότητες, φιλοξενείται στην αυλή του Αλή Πασά, γνωρίζει τους θρυλικούς κλέφτες πάνω στα πρότυπα των οποίων βασίζει τους ποιητικούς του ήρωες. Και επίσης, ανακαλύπτει και βιώνει τη σεξουαλική ελευθεριότητα της οθωμανικής Ελλάδας. Μετά την επιστροφή του στη Βρετανία ο Βύρωνας αρχίζει να γράφει τα πρώτα κείμενα της ποιητικής σύνθεσης *Τσάιλντ Χάρολντ*, που διακηρύσσουν το ιδεώδες μιας ελεύθερης Ελλάδας. Είναι όμως μια ιδέα

RODERICK BEATON

Ο πόλεμος του Μπίρον

Ρομαντική εξέγερση, Ελληνική Επανάσταση

Μετάφραση: Κατερίνα Σχινά

Πατάκης, 2015

Σελ. 497

που δεν έχει σχηματοποιηθεί ακόμα: η ιδέα μιας ελεύθερης Ελλάδας αφορά περισσότερο την αόριστη αναβίωση του κλασικού ιδεώδους, δηλαδή πολύ απέχει από ένα ουσιαστικό κάλεσμα στα όπλα.

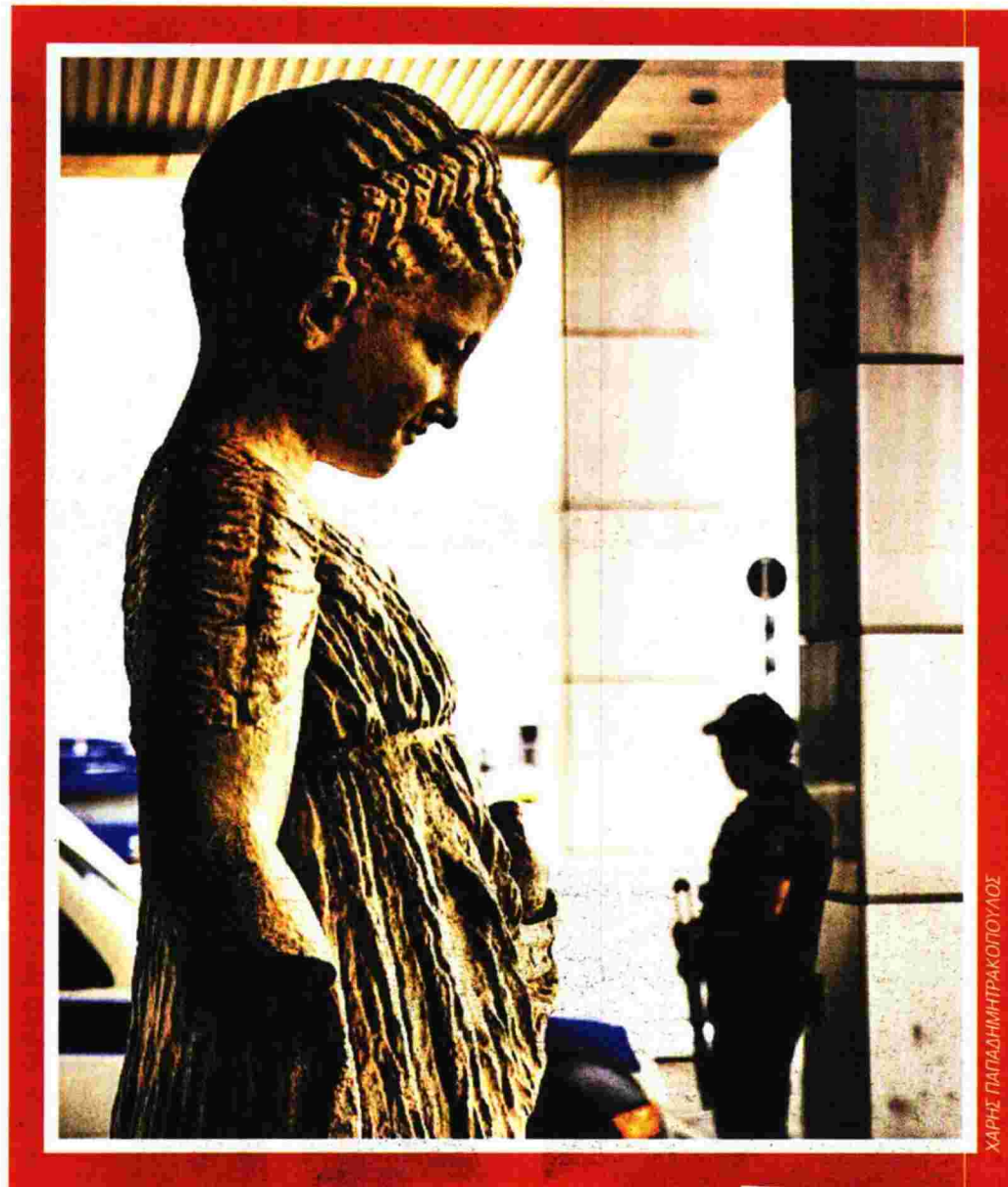
Η δεύτερη φάση διαδραματίζεται στην Ιταλία μετά το 1816. Εκεί ο Βύρωνας συνδέεται με τον Πέρσι Σέλεϊ και τον κύκλο του. Ένα βροχερό καλοκαίρι στην περιοχή της Πίζας ο Βύρων, ο Σέλεϊ και η γυναίκα του, Μέρι, θα αναλύσουν την πολιτική κατάσταση στην Ευρώπη, θα συζητήσουν το νόημα της ελευθερίας και θα ανταλλάξουν ιστορίες για βρικόλακες που θα γεννήσουν, εκτός από το γνωστό μυθιστόρημα της τελευταίας *Φρανκενστάιν*, και μια περίεργη ιδέα στο μυαλό του Βύρωνα, την ιδέα της νεκρανάστασης ενός έθνους. Η ιδέα αυτή θα πάρει σάρκα και οστά, μετά τον πρόωρο χαμό του Σέλεϊ το 1822 και την τελετή αποτέφρωσής του, όταν ο Βύρων αποφασίζει να ταξιδέψει στην Ελλάδα και να αφιερωθεί στους σκοπούς της επανάστασης ενός λαού του οποίου η ταυτότητα ήταν ακόμα ρευστή και ασαφής.

Η τρίτη και οριστική φάση αρχίζει με την άφιξη του Βύρωνα στην Ελλάδα, πρώτα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Επτανήσου το καλοκαίρι του 1823 και κατόπιν στο Μεσολόγγι. Η κατάσταση που συναντά ο Βύρων στην Ελλάδα είναι εμφυλιακή και τον φέρνει αντιμέτωπο με διλήμματα που θεωρεί ότι δεν είναι σε θέση να επιλύσει: Φαναριώτες εναντίον οπλαρχηγών, νομοθετική εξουσία εναντίον εκτελεστικής και, κυρίως, προοπτική κεντρικής διακυβέρνησης με ευρωπαϊκό όραμα για την Ελλάδα που έρχεται σε διαρκή αντιδικία με τις διαπλεκόμενες τοπικές εξουσίες των οπλαρχηγών. Την εξισοροπτική διάθεση του Βύρωνα ανάμεσα στα δύο στρατόπεδα διαδέχεται η πεποίθηση πως για να εξαλειφθεί η εμφύλια διαμάχη δεν αρκεί μια ουδέτερη στάση, πρέπει να πάρει

κάνεις θέση. Και το κάνει, συνασπιζόμενος με τον Φαναριώτη Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, τον κατεχόχην υπέρμαχο της εκσυγχρονιστικής τάσης και της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας.

Στο βιβλίο του ο Μπίτον ανατρέπει πολλά στερεότυπα, όπως το ότι ο Βύρωνας «λάτρευε την Ελλάδα, λάτρευε τον ήλιο και τους ανθρώπους της», όπως διαβάζουμε στο λαϊκό ιστορικό ανάγνωσμα *Ο Βύρων και η κόρη των Αθηνών* του Χρήστου Χαιρόπουλου. Αν επηρέασε σε κάτι η Ελληνική Επανάσταση τον Βύρωνα δεν ήταν στην τόσο στην αισθητική του διαμόρφωση όσο στην πολιτική. Στην Ελλάδα, μας λέει ο Μπίτον, ο Βύρωνας έγινε πολιτικός, με ιδέες και διπλωματική ικανότητα. Και στο σημείο αυτό ο Μπίτον αναδεικνύει ευφυώς την ειρωνεία στη σχέση του Βύρωνα με τους Έλληνες. Ως πολιτικό πρόσωπο αναθρεμμένο με ευρωπαϊκές αξίες και ζυμωμένο με τις ιδέες του κοινοβουλευτισμού ο Βύρων δεν ήταν δυνατόν να μην απογοητευτεί από τους σύγχρονους επαναστατημένους Έλληνες, που χαρακτήριζε «τόσο διαολεμένα ψεύτες» (σελ. 130).

Η βιογραφικού τύπου αφήγηση του Μπίτον παρακολουθεί στενά τον ήρωά του προσπαθώντας να ερμηνεύσει το σκεπτικό που διέπει τις αποφάσεις του, όπως παρακολούθησε στενά τον Γιώργο Σεφέρη στην εξαντλητική βιογραφία *Περιμένοντας τον Αγγελο* (ελληνική έκδοση 2003). Ίσως μια σχετική αδυναμία που θα μπορούσε κανείς να εντοπίσει στο βιβλίο προκύπτει από την αφήγηση αυτού του τύπου. Η ιδεολογική και συναισθηματική ταύτιση της αφηγηματικής φωνής με τον ήρωα είναι αναγκαστικά μονομερής. Επομένως, δεν δίνει στον αναγνώστη την ευκαιρία να παρακολουθήσει το σκεπτικό των πολιτικών αντιπάλων του Βύρωνα. Οι οπληρηνοί της επανάστασης, τοπικιστές και συμφεροντολόγοι, όπως παρουσιάζονται μέσα από το πρίσμα του ποιητή, δεν ήταν βέβαια δυνατόν να μεταμορφωθούν σε διάστημα δύο χρόνων επανάστασης σε ηγέτες μιας χώρας με ευρωπαϊκή συνείδηση και όραμα.

ΧΑΡΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

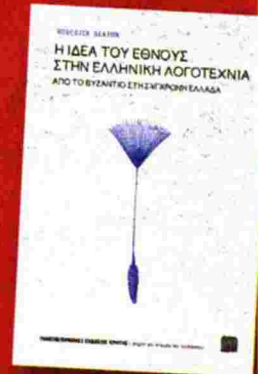
Αναζητώντας απεγνωσμένα το έθνος

Ο ελληνισμός του Βύρωνα ήταν περισσότερο ένα προσωπικό μόρφωμα, όχι μια αντίληψη βασισμένη σε ένα έθνος με αυτοσυνείδηση. Την ιδέα του έθνους που ασπάστηκαν οι ίδιοι οι Έλληνες για τον εαυτό τους εξερευνά ο Μπίτον σε μια συναγωγή δοκιμίων με τίτλο *Η ιδέα του έθνους στην ελληνική λογοτεχνία*, που μόλις κυκλοφόρησε από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, στην υποδειγματική μετάφραση των κεφαλαίων που γράφτηκαν στα αγγλικά από τις Ελένη Πιπίνη και Πόπη Νοτιά. Η ιδέα του έθνους και οι ειδικές συνθήκες διαμόρφωσής της στην Ελλάδα αποτελούν ένα από τα κύρια ερευνητικά ενδιαφέροντα του Μπίτον, που έστησε κατά κάποιον τρόπο και μια σχολή ελληνικών σπουδών στο King's College του Λονδίνου από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 μέχρι σήμερα.

Ο τόμος συγκεντρώνει είκοσι τέσσερα δοκίμια για την ελληνική λογοτεχνία από τον δωδέκατο αιώνα μέχρι τις αρχές του εικοστού πρώτου,

γραμμένα μεταξύ 1981-2015. Η διαδικασία διαμόρφωσης του έθνους, υποστηρίζει έμμεσα ο Μπίτον, δεν αποτυπώνεται απλώς στη λογοτεχνία που είναι γραμμένη στην εθνική γλώσσα. Η λογοτεχνία συντελεί αποφασιστικά σε αυτήν, διαμορφώνοντας έναν κανόνα αναγνωσμάτων που ανάγονται σε κομβικά: τέτοια είναι ο *Ερωτόκριτος*, τα γραπτά του Κοραή, η ποίηση του Σεφέρη στο σύνολό της ή η *Ρωμιούσνη* του Ρίτσου.

Τριμερής είναι κι εδώ η συγκρότηση του τόμου. Το πρώτο μέρος εξετάζει κατά κύριο λόγο πτυχές της δημόσιας ελληνικής λογοτεχνίας του δωδέκατου αιώνα. Μετά την ήττα των Βυζαντινών στο Ματζικέρτ το 1071 η βυζαντινή αυτοκρατορία συρρικνώθηκε στα ελληνόφωνα κυρίως εδάφη. Η τυχαία και υποχρεωτική από τις ιστορικές συνθήκες επιβολή μιας «εθνικής» (με τη σύγχρονη έννοια) ταυτότητας οδήγησε σε μια ακμάζουσα λογοτεχνία γραμμένη στη δημόσια γλώσσα. Ο Μπίτον ασχολείται με μια πλειάδα κειμένων, από το έπος του Διγενή Ακρίτη μέχρι τις σάτιρες του Θεόδωρου Προδρόμου και μυθιστορίες.

RODERICK BEATON

Η ιδέα του έθνους στην ελληνική λογοτεχνία

Από το Βυζάντιο στη σύγχρονη Ελλάδα

Μετάφραση: Ελένη Πιπίνη—Πόπη Νοτιά
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

Σελ. 524

Στην ανάλυσή του τονίζει ότι η ελληνική αυτή παραγωγή δεν βρήκε άμεση συνέχεια στον αιώνα που ακολούθησε, αλλά στις αρχές του δέκατου τέταρτου μέχρι την Αλωση, επρόκειτο δηλαδή για μια συγκυριακή ελληνικότητα, την οποία όμως οι πληθυσμοί των επόμενων γενεών δεν ξέχασαν ποτέ.

Δεν έχουν, θεωρώ, όλα τα δοκίμια αυτού του μέρους την ίδια οργανική σύνδεση με την κεντρική ιδέα του έθνους. Ίσως θα ήταν σκόπιμη μια πιο δραστηρή αναθεώρησή τους ώστε να αναδειχθούν τα στοιχεία αυτά που πραγματεύονται πιο ουσιαστικά το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας.

Η παρέκκλιση αυτή θεραπεύεται στο δεύτερο μέρος που πραγματοποιεί ένα άλμα στον δέκατο ένατο αιώνα, την κατεχόχην ιστορική περίοδο που διαμόρφωσε την Ελλάδα σε έθνος-κράτος. Στο πρώτο δοκίμιο αυτού του μέρους, που αποτελεί κατά την άποψή μου κομβικό για ολόκληρο τον τόμο, ο Μπίτον αντιδιαστέλλει τις απόψεις του Αδαμάντιου Κοραή με αυτές του Αρνολντ Τόινμπι, Βρετανού κλασικιστή και πρώτου κάτοχου της νεοσύστατης έδρας Κοραή στο King's College του Λονδίνου το 1919. Κατά τον Μπίτον, ο Κοραής, δεκαετίες πριν από τις επίμαχες θεωρίες του Φαλμεράιερ, είχε την ευφυΐα να εδραιώσει μια αντίληψη εθνικής συνέχειας που δεν βασιζόταν στην κληρονομικότητα αλλά στη διαρκή αναμόχλευση, συζήτηση και αναθεώρηση της αρχαιοελληνικής κληρονομιάς. Η στάση του Κοραή είναι δυναμική ως προς τη χρήση του κλασικού παρελθόντος και αφορά κυρίως το μέλλον: για να κοιτάξουν μπροστά οι Έλληνες έπρεπε απαραίτητα να κοιτάξουν πίσω.

Αντιθέτως, εμποτισμένος από μια αντίληψη του ελληνισμού που ήταν αδιάσπαστα δεμένη με την κλασική εποχή, ο Τόινμπι απογοητεύτηκε οικτρά από τους σύγχρονους του Έλληνες, κυρίως μετά την εγκατάσταση ελληνικών στρατευμάτων στην περιοχή της Σμύρνης το 1919 και τις βιαιότητες σε βάρος τουρκικών πληθυσμών. Ο Τόινμπι θεώρησε ότι η σύγχρονη Ελλάδα υστερούσε τόσο σε σχέση με το ένδοξό της παρελθόν, που καλύτερα θα ήταν χωρίς αυτό. Ενώ δηλαδή από κοινού Κοραής και Τόινμπι σωστά εντόπισαν στο κλασικό παρελθόν ένα συστατικό στοιχείο του νέου έθνους, ο δεύτερος στη συνέ-

χεια το αποκέρυξε ως βάρος και βραχνά που οι σύγχρονοι, κατώτεροι των περιστάσεων, Έλληνες διαχειρίζονται με λάθος τρόπο.

Η διαρκής συζήτηση και αναθεώρηση του κλασικού παρελθόντος γίνεται κομβική και στο τρίτο μέρος του τόμου, που αφιερώνεται κυρίως στη λογοτεχνία του μοντερνισμού τον εικοστό αιώνα. Κι εδώ βλέπουμε την αντίληψη συνέχειας του Κοραή: δεν είναι ο στείρος μιμητισμός του παρελθόντος, αλλά η διαρκής επαναδιαπραγματεύσή του που εξασφαλίζουν την εθνική συνέχεια από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η διαπραγματεύση του παρελθόντος δεν συνεπάγεται απαραίτητα αποδοχή: στον Σεφέρη είναι μια σχέση από πολύπλοκη μέχρι και προβληματική, στον Ρίτσο συμπλέκεται με μια πλειάδα νεότερων διακειμενικών αναφορών και αριστεροσύνης, ενώ στον Εμπερίκο είναι μια ιδιότυπη ανάγνωση μυθολογικών θεμάτων.

Τα δοκίμια του Μπίτον υπερβαίνουν τα στενά όρια της φιλολογίας: μιλούν για ιδέες που εκφράστηκαν μέσα από τη λογοτεχνία, ωστόσο δεν τον ενδιαφέρουν μια αυστηρά κειμενική ανάλυση. Τον ενδιαφέρουν η ιστορία, η πολιτική και πολιτιστική περιρρέουσα ατμόσφαιρα που γεννάει τα κείμενα, κι αυτό αποβαίνει προς όφελος της γραφής του, που κερδίζει σε ένταση και συνθετική ικανότητα.

Καθηγητής σε μια ελληνική έδρα του εξωτερικού, ο Μπίτον έγραψε τα περισσότερα δοκίμια του τόμου απευθυνόμενος κυρίως σε ένα αγγλόφωνο κοινό με λιγότερες γνώσεις για την ελληνική λογοτεχνία. Από αυτήν την άποψη ο τόμος αντανακλά τη διδακτική δεινότητα του γράφοντος: τίποτα δεν θεωρείται αυτονόητο, τίποτα δεν αποσιωπάται ως γενικώς γνωστό. Αντιθέτως, το επιχείρημα κάθε κεφαλαίου διδάσκεται με υπομονή, επιμονή και μεθοδικότητα. Οι σκέψεις και οι ιδέες του μελετητή είναι προσβάσιμες από όλους, ειδικούς και μη.

Είναι συγκινητική η περιδιάβαση σε έναν τόμο που συγκεντρώνει γύρω από μια τόσο καίρια ιδέα το απόσταγμα έρευνας ενός μεγάλου στοχαστή της ελληνικής λογοτεχνίας.

Η Ε. Παπαργυρίου είναι διδάκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Έχει διδάξει ως λέκτορας στο King's College London, στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης και στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.